

ВІДГУК

офіційного опонента Лодатка Євгена Олександровича
на дисертацію Білик Тетяни Сергіївни на тему
**«Педагогічні умови виховної роботи з молодшими школярами
у процесі занять з математики»**,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки

Дисертаційну роботу Тетяни Сергіївни Білик присвячено вельми актуальній темі підготовки майбутніх бакалаврів початкової освіти до виховної роботи з учнями початкової школи на заняттях з математики. Одним із нагальних питань на сучасному розвитку суспільства є підготовка кваліфікованих учителів для загальноосвітніх шкіл, здатних долати соціальні та міжкультурні виклики й осмислювати новітні виховні орієнтири освітньої діяльності.

Як відомо, для загальноосвітньої школи важливою складовою є виховна робота. В навчанні математики також така робота не є виключенням, оскільки заняття математикою мають потенційні резерви для розвитку пізнавальних процесів в учнів (відчуття, сприйняття, увага, пам'ять, уява, мислення, мовлення та ін.) і пізнавальної активності. Абстрактний характер предмета математики живить унікальний поняттєвий простір учнів і слугує джерелом узагальнених понять і мисленнєвих способів дій, що можуть характеризувати реальні чи віртуальні сутності різної природи.

У цьому контексті обрана Тетяною Сергіївною Білик тема наукового пошуку є *актуальною та перспективною*. Вона розроблялась у контексті досліджень Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського як складова науково-дослідних тем кафедри педагогіки, професійної освіти та управління освітніми закладами «Педагогічний супровід особистісно-професійного розвитку майбутнього вчителя» (№ 0119U102999) та кафедри початкової освіти «Підвищення якості підготовки майбутніх учителів початкових класів у контексті євроінтеграції» (№ 0121U108285).

Тему дисертації затверджено вченою радою Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (протокол № 14 від 27 квітня 2016 року) та узгоджено Міжвідомчою радою з координації наукових досліджень з педагогічних та психологічних наук в Україні (протокол № 4 від 29.09.2020 року).

Аналіз стану розробленості проблеми виховної роботи у процесі занять з математики, здійснений авторкою, дає підстави вважати, що попри давній інтерес науковців і практиків до виховних можливостей математичної діяльності, питання виховної роботи на заняттях з математики у початковій школі стимулює педагогічні пошуки відповідно до сучасних соціокультурних орієнтирів.

З урахуванням результатів і досвіду предметно зумовленої виховної діяльності, що дісталися сучасній початковій освіті у спадщину, дослідницею здійснено плідний науковий пошук, спрямований на обґрунтування умов й осучаснення інструментарію виховної роботи у процесі занять з математики молодших школярів. Науковий пошук здійснювався відповідно до мети дослідження, яка полягала у визначенні, обґрунтуванні та перевірці ефективності реалізації педагогічних умов виховної роботи у процесі занять з математики в школі I ступеня.

Авторкою належним чином визначено об'єкт, предмет і завдання дослідження та коректно дібрано відповідні методи науково-педагогічного пошуку, що уможливило наукове обґрунтування теоретичних положень виконаного дослідження. Наведені у дисертації положення, висновки і рекомендації адекватні сучасним підходам до науково-педагогічних студій.

Дослідження Т.С. Білик має безсумнівну **наукову новизну**, адже в ньому вперше виявлено педагогічні умови успішної виховної роботи молодших школярів в процесі занять з математики; визначено когнітивний, емоційно-ціннісний, поведінковий компоненти та відповідні їм критерії, показники і характеристики рівнів виховання молодших школярів у процесі занять з математики; виокремлено прийоми організації виховної роботи з дітьми молодшого шкільного віку на заняттях математики;

– розроблено модель запровадження педагогічних умов виховної роботи на заняттях з математики у початковій школі;

– *визначено* форми, методи та засоби організації урочної, позакласної та позаурочної виховної роботи з учнями початкової школи на матеріалах математики;

– *уточнено* зміст поняття «виховний потенціал» та «виховна робота» на заняттях математики;

– *подальшого розвитку* набуло методичне забезпечення організації виховної роботи з учнями молодшого шкільного віку на заняттях з математики.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає в розробці моделі організації виховної роботи на заняттях з математики в початкових класах з використанням системи творчих завдань і вправ виховної спрямованості.

Результати дослідження можуть бути використані викладачами методики викладання предметів галузі «Математика» на педагогічних факультетах у навчальних закладах I–IV рівнів акредитації, які здійснюють підготовку вчителів початкових класів, вчителями початкових класів для підвищення ефективності організації виховної роботи в процесі занять з математики.

Структура дисертаційної роботи доволі переконливо віддзеркалює логіку дослідницького задуму та відтворює основні результати дослідження. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

У *першому розділі* – «Теоретичні основи організації виховної роботи з молодшими школярами на матеріалах математики» авторкою здійснено дефінітивний аналіз ключових понять дослідження: «виховна робота», «виховна робота на заняттях математики», «вихованість молодших школярів». Підкреслено, що правильно організований виховний процес під час вивчення математики створює сприятливі умови для різнобічного та гармонійного розвитку особистості, її соціально педагогічної підтримки, зміцнення фізичного, психічного і духовного здоров'я, реалізації природних здібностей і задатків, творчого потенціалу, формування ціннісного ставлення до світу та до самої себе.

На основі аналізу історико-педагогічних джерел було виокремлено і систематизовано шляхи організації виховної роботи у процесі занять з математики, які використовуються в освітній практиці, а саме: організація математично-виховного центру; підбір

математичного змісту виховання; співвідношення методів впливу та діяльності у процесі занять математики; проведення виховних заходів на математичному матеріалі; використання різноманітних методів і форм виховного впливу у процесі занять з математики.

Здійснений дефінітивний аналіз понять «позакласна» та «позаурочна» робота засвідчив, що вони не мають чіткого розмежування. Але в межах дослідження позакласну роботу потрактовано як різноманітну виховну й освітню роботу педагогічного колективу школи у позаурочний час, спрямовану на задоволення інтересів і запитів дітей, а позаурочну роботу як діяльність педагогів, батьків, учнів, яку організовує школа для розширення та поглиблення знань, умінь і навичок, виховання самостійності, індивідуальності та нахилів особистості, зокрема задоволення інтересів і забезпечення інтелектуального відпочинку школярів».

У *другому розділі* – «Реалізація педагогічних умов виховної роботи в процесі занять з математики» представлено модель реалізації педагогічних умов виховної роботи з молодшими школярами у процесі занять з математики і детально розкрито зміст виокремлених педагогічних умов:

- реалізація провідних видів виховання молодших школярів на основі використання математичних матеріалів;
- поєднання форм урочної та позаурочної роботи з математики у аудиторному, дистанційному та змішаному форматі;
- забезпечення системної роботи учителів початкової школи в процесі пошуку нових шляхів організації виховного процесу в математичній освітній галузі.

У *третьому розділі* «Експериментальна перевірка ефективності реалізації педагогічних умов організації виховної роботи з молодшими школярами у процесі занять математики» наведено організацію, методику проведення та подано ґрунтовний статистичний аналіз результатів педагогічного експерименту.

Результати експерименту засвідчили забезпечення розвитку когнітивного, емоційно-ціннісного та поведінкового структурних компонентів вихованості молодших школярів при реалізації обґрунтованих педагогічних умов.

Загальні висновки дослідження в цілому базуються на результатах дослідження і відображають його сутність.

Основні положення та результати дослідження впроваджено в освітній процес Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (довідка про впровадження №06/14 від 19.06.2023 р.); Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (довідка про впровадження №482 від 25.00. 2023 р.); Комунального закладу вищої освіти «Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського» (довідка про впровадження № 01-09/251 від 26.09.2023 р.); Комунального закладу вищої освіти «Вінницький гуманітарно-педагогічного коледж (довідка про впровадження № 57/09.23 від 26.09.2023 р.) Комунального закладу «Вінницький ліцей №29» (довідка про впровадження №02-28/369 від 22.09.2023 р.); Комунального закладу «Пеньківський ліцей Вінницького району Вінницької області» (довідка про впровадження №01-18/150 від 15.06.2023 р.); Комунального закладу «Вінницький ліцей №32» (довідка про впровадження №02-25/119 від 20.09.2023 р.); Агрономіченського ліцею Агрономічної сільської ради Вінницького району Вінницької області (довідка про впровадження №1 від 30.08.2023 р.).

Результати дослідження висвітлено в 28 наукових публікаціях авторки, з яких (19 – одноосібних): 2 статті в співавторстві у виданнях, що індексуються в наукометричній базі Web of Science; 4 статті одноосібні та 3 статті у співавторстві опубліковано в наукових фахових виданнях України; 2 одноосібні публікації та 1 у співавторстві – в зарубіжних наукових виданнях; 14 одноосібних праць, з яких 3 у співавторстві – у збірниках матеріалів наукових конференцій різних рівнів та періодичних виданнях України; 1 одноосібні методичні рекомендації та 1 навчально-методичний посібник у співавторстві.

Основні положення роботи достатньо широко **апробовані** на 35 науково-практичних конференціях різного рівня: зарубіжних, міжнародних, усеукраїнських.

Тематика наукових публікацій та їх зміст відповідають основним положенням дисертації, а методичні рекомендації уможливають використання дисертаційного доробку в практиці початкового навчання. У ході дослідження дисертантом досягнуто

мети і конструктивно вирішено поставлені завдання, а у педагогічному експерименті з'ясовано когнітивний, емоційно-ціннісний, поведінковий ефекти виховної роботи з молодшими школярами у процесі занять з математики за відібраних педагогічних умов.

Водночас, окремі теоретичні положення дисертації і способи розв'язання поставлених дослідницьких завдань спонукають до дискусії з уточнення дослідницької позиції авторки та окремих **зауважень**.

Водночас, окремі теоретичні положення дисертації і способи розв'язання поставлених дослідницьких завдань спонукають до дискусії з уточнення дослідницької позиції автора та окремих зауважень.

1. У роботі занадто багато уваги приділяється екологічному вихованню, моральному та морально-етичному вихованню. Саме ці види авторкою позиціонуються як складові виховної роботи на заняттях математикою. Авторка чомусь не взяла до уваги, що у початковій школі Державним стандартом передбачено

– природничу освітню галузь метою якої є «формування компетентностей в галузі природничих наук, ... екологічної та інших ключових компетентностей шляхом опанування знань, умінь і способів діяльності, розвитку здібностей, які забезпечують успішну взаємодію з природою, ... становлення відповідальної, безпечної і природоохоронної поведінки здобувачів освіти у навколишньому світі на основі усвідомлення принципів сталого розвитку»;

– громадянську та історичну освітні галузі, метою яких є розвиток «моральних якостей», хоча про моральне чи морально-етичне виховання у стандарті взагалі не йдеться.

2. Авторка в роботі неодноразово посиляється на Бориса Степановича Кобзаря позиціонуючи його як науковця, який досліджував «проблеми організації виховного процесу в урочний та позаурочний час» (с. 21), «науково осмислював результати щодо напрямів виховної роботи у початковій школі» (с. 42), аналізував «зміст і напрями позаурочної виховної роботи у процесі занять з математики» (с. 71). Проте, у списку використаних джерел позначено унікальний доробок цього «науковця» під назвою «Атеїстичне виховання учнів у процесі позакласної роботи» (1967).

3. Не можна погодитися з авторським твердженням, що «математична олімпіада – засіб виховання сумлінного ставлення дітей до навчання; одна з форм позакласної роботи» (с. 77).

4. Немає підстав твердження авторки про те, що «Організація виховної роботи з молодшими школярами в процесі занять з математики потребує спеціальних педагогічних умов, які і забезпечать її ефективність» (с. 91). Умови – це обставини, що ніякого відношення до ефективності не мають! Ефективність досягається (чи не досягається) внаслідок діяльності, а не якихось обставин.

5. Незрозуміло, що являє собою «модель використання виховного потенціалу математики в початковій школі» і яке відношення це ефемерне поняття має до неіснуючого «Державного стандарту загальної початкової освіти» (с. 97). Також незрозумілим є вживане авторкою поняття «професійна модель вчителя-новатора» (с. 135).

6. Рис. 2.1 на с. 99 не є моделлю, він містить лише схематичне зображення чогось.

7. Апелюючи до концепції НУШ, авторка цитує «нову роль учителя – не як єдиного наставника та джерело знань, а як коуча, фасилітатора, тьютора, модератора в індивідуальній освітній траєкторії дитини». Однак, чинний Державний стандарт «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти, ... Вчитель початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)» не містить жодного з низки термінів «коуч», «фасилітатор», «тьютор», «модератор», отже ці іноземні слова до професійних вимог вчителів початкових класів ніякого відношення не мають. Більше того, в офіційному педагогічному тезаурусі цих слів теж немає. Чому авторка віддає перевагу Концепції замість Державного стандарту – потребує пояснення. Не ставлячи під сумнів вагомість отриманих наукових результатів, думаємо, що висловлені зауваження і побажання будуть враховані дисертанткою у подальших наукових пошуках.

Загальний висновок. Аналіз дисертаційного дослідження й опублікованих праць Білик Тетяни Сергіївни засвідчує його самостійність, завершеність та цілісність. У роботі отримано нові науково обґрунтовані результати, що мають теоретичне та практичне значення, а також відповідають вимогам Порядку

присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 341 від 21.03.2022), а її авторка, Білик Т.С., заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки.

Офіційний опонент –

професор кафедри освітнього і соціокультурного менеджменту та соціальної роботи
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького,
доктор педагогічних наук, професор

Є. О. Лодатко